

Літаратуры

1 Баўтрэль, І. Непаўторнасць таленту: колькі слоў пра паэзію Анатоля Вярцінскага / І. Баўтрэль // Роднае слова. – 2011. – № 11. – С. 5–8.

2 Вярцінскі, А. Хлопчык глядзіць...: выбр. вершы і паэмы / Анатоль Вярцінскі. – Мінск : Маст. літ., 1992. – 318 с.

3 Вярцінскі, А. Святло зямное: выбр. вершы, паэмы / А. Вярцінскі. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 430 с.

4 Ярмашук, Л. Святло зямное Анатоля Вярцінскага : урок-партрэт беларускай літаратуры (10-ты клас) / Людміла Ярмашук // Роднае слова. – 2015. – № 7. – С. 56–58.

5 Русілка, В. Паэтычныя ўрокі чалавечнасці / В. Русілка // Выбраныя творы / А. Вярцінскі ; уклад., камент. А. Вярцінскага; прадм. В. Русілка. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2009. – С. 5–20.

УДК 821.161.3-3*Я.Баршчэўскі”20”

К. В. Бусева

“ШЛЯХЦЦ ЗАВАЛЬНЯ” ЯНА БАРШЧЭЎСКАГА: АКТУАЛЬНАСЦЬ ГУЧАННЯ Ё ХХІ СТАГОДДЗІ

Артыкул прысвечаны твору Яна Баршчэўскага “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”, які змяшчае звесткі пра беларускі народ: яго культуру, звычаі, абрады, фальклор. Аўтар акрэслівае актуальнасць гучання твора для сучаснага чытача. Зроблена выснова, што пісьменнік паказаў беларускі нацыянальны характар, зрабіў вялікі крок да абуджэння свядомасці беларусаў як народа і папулярываваў беларускую культуру.

Адным з самых актуальных твораў беларускай класікі, несумненна, з’яўляецца твор Яна Баршчэўскага “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”. Гэта вялікая, невычэрпная скарбніца айчынай культуры і фальклору. У складзеным з апавяданняў творы аўтар у даступнай для чытача форме адлюстроўвае лад жыцця тыповага беларуса, адкрытасць нашага люду, яго веру ў звышнатуральнае, набожнасць і аптымізм, веру ў лепшае, нягледзячы ні на якія абставіны.

Фантазія Я. Баршчэўскага сабрала цікавую сябрыну ў доме шляхціца Завальні – аматара паданняў і казачных аповедаў, героямі якіх былі нячысцікі і звычайныя людзі. Госці шляхціца Завальні па чарзе распавядалі адно аднаму прыгожыя вясковыя гісторыі, выдаючы іх за чысцютку праўду. Гэта і ёсць незвычайная форма твора, абраная Я. Баршчэўскім – “гісторыя ў гісторыі”. Пісьменнік разлічваў выдаць шэсць тамоў, але па невядомай прычыне выйшлі толькі чатыры. Выданнем займаўся рэдактар “Роснікі Літэрацкага” Ян Эйнерлінг, які спачатку крытычна глядзеў на беларускую літаратуру.

Адлюстраваныя Я. Баршчэўскім шматлікія гісторыі на сённяшні дзень пераўтварыліся ў міфы і фальклорныя легенды і паданні, што засведчыла выдадзеная ў 2005–2006 гг. энцыклапедыя “Беларускі фальклор”, дзе мноства артыкулаў пераказваюцца якраз па версіі “Шляхціца Завальні”. У творы расказваецца пра мінулае, тое, што цяпер мала шануецца і ўспамінаецца, але можна прывесці некалькі доказаў яго актуальнасці ў ХХІ стагоддзі.

Па-першае, “Шляхціц Завальня” – сапраўдны энцыклапедычны даведнік жыцця і побыту беларусаў, нашай культуры і традыцый. Так, у “Нарысе паўночнае Беларусі” ўспамінаюцца чарадзейныя расліны, у існаванне якіх верылі нашы продкі (папараць-кветка, разрыў-трава, пералёт-трава): “Апрача згаданых цудаў, ёсць яшчэ, як мяркуюць

жыхары таго краю, чароўныя травы” [1, с. 18]. Там жа ўзгадваюцца абрады і мясцовыя звычаі, святы, якія святкуюцца і зараз: Купалле, Вялікдзень, Каляды: “Ноч Купалы ў тым баку Беларусі поўная незвычайных здарэнняў. На думку простага народа, уся прырода ў гэтую ноч весяліцца” [1, с. 17]. Або: “Урачыстасць Купалы вядома амаль усім славянскім народам. На Беларусі 23 чэрвеня, пасля захаду сонца, адбываецца Купалле, або свята Купалы; самы шчаслівы той, каму пашэнніць сарваць кветку папараці...” [1, с. 16]. “Набліжаецца Вялікдзень; з якім пачуццём, з якой вераю выконваюць усе рэлігійныя абавязкі! Пасты, падрыхтоўка да споведзі на Вялікдзень – якую асалоду і спакой прыносяць яны душы!” [1, с. 92].

Побыту беларусаў таксама адведзена важнае месца ў творы. Можна ўзгадаць засціланне стала белым абрусам на святы, часам падкладванне пад яго сена; прыбіранне ў хаце перад святамі. У апавяданні “Успаміны пра наведванне роднага краю” расказваецца пра звычаі беларускага люду: “Тут у святочныя дні збіраюцца сяляне з усёй ваколіцы. Я бачыў іх забавы. Яны выносяць сталы з дамоў, і старыя, сеўшы пры гарэлцы, гавораць пра мінулае жыццё, пра суседзяў, паноў і пра палітую чалавечым потам зямлю, што скупа дзячыць за мазольную працу” [1, с. 88]. А ў апавяданні “Куцця” згадваецца варажба праз выцягванне сцяблінак сена: “За гэтую размоваю некаторыя госці, седзячы за сталом, падсоўвалі руку пад абрус, выбіралі наўдачу даўжэйшую сухую сцяблінку; паказвалі адно аднаму, загадвалі, ці высокі будзе наступнаю вясною расці на полі лён, а паненкам прадказвалі хуткае замужжа” [1, с. 171].

Нельга не адзначыць і беларускія стравы – звычайныя і рытуальныя: святочныя куцці (посныя і сытныя), капусту, хлеб з соллю, сыр, рыбу. Адводзіцца месца і трункам (гарэлка, піва, медавуха), без якіх не абыходзілася святкаванне ніякіх важных падзей.

Таксама Я. Баршчэўскі дадае беларускія календарна-абрадавыя і сямейна-абрадавыя народныя песні ці радкі з іх у свой твор. Напрыклад, прысвечаныя вяселлю [1, с. 61] або Новаму Году [1, с. 199]. Часам фальклорны мелас адлюстроўвае душэўны стан і сацыяльнае становішча селяніна. Шмат у беларусаў, як адзначае аўтар, меланхалічных песень аб смутку і самоце:

*Не будзем жыці,
Пойдзем блудзіці.
З лецця худыя
Паны ліхія
Кароў набралі,
У двор загналі.
Нет хлеба, солі,
Нет шчасця, долі* [1, с. 146].

Вясельная песня сіраціне

*Ах, знаць, па вяселіку,
Што ня бацюшка аддаець,
Двор вялікі, а збор не вялікі:
Нет у мяне радзінушкі,
Ой, зашлю, пашлю серу зязюльку
Па радзінушку* [1, с. 61].

Цікава, што гэтыя песні ў польскамоўным творы “Шляхціц Завальня” пададзены ў арыгінале, па-беларуску.

Па-другое, як адзначаў яшчэ сучаснік Я. Баршчэўскага Юльян Барташэвіч, “гэты арыгінальны твор, адзіны па сваёй форме ў нашай літаратуры, сапраўды дае Баршчэўскаму права на прызнанне. Вершы, якія наш аўтар выдаў асобным томікам, не маюць і сотай часткі тых станоўчых якасцей, што «Шляхціц Завальня»” [2, с. 336]. Таму нельга не адзначыць, наколькі ўнікальны па форме і змесце гэты твор і наколькі ён значны не толькі для беларускай літаратуры, але і для культуры ў цэлым.

I, па-грэцыя, напэўна, самае галоўнае: у сваім творы Ян Баршчэўскі расчыняе дзверы прадусытасці і дазваляе ўбачыць самае каштоўнае, што ёсць ў беларускага народа – іх душу і нацыянальны характар. Менталітэт раскрываецца аўтарам найперш праз вобраз пана Завальні. Будучы чалавекам адкрытым, ён вельмі любіў гасцей і людзей у цэлым, таму і сустракаў усіх падарожных цёпла і душэўна, што характэрна для нашага народа:

“Раптам пачуў крык на возеры, там і тут пераклікаліся паміж сабою мноства адчайных галасоў, быццам не могуць даць рады ў страшнай небяспецы. Я вяртаюся ў хату і кажу пра гэта дзязьдку.

– Гэта падарожныя, – адказаў ён, – дуйка снегам замяла дарогу, і яны, блукаючы па возеры, не ведаюць, у які бок падацца. – Гаворачы гэта, ён узяў запаленую свечку і паставіў яе на падваконні.

Пан Завальня меў звычай рабіць гэта ў кожную завейную ноч ужо таму, што жыла ў ягоным хрысціянскім сэрцы любоў да бліжняга, і рады быў заўсёды гасцям, каб з імі пагаварыць і паслухаць іхнія гісторыі” [1, с. 24].

Любіў людзей ён не менш, чым паслухаць іх гісторыі, што гаворыць аб яго цікавасці да ўсяго невядомага. Нельга выключаць і набожнасць гэтага героя, якая дэманструецца на працягу ўсяго твора. Прыкметы і павер’і беларусаў сфарміраваны на існаванні моцнай невядомай сілы, у якую яны свята верылі. Таму набожнасць дзязькі Завальні зусім не дзіўная. Згадкі пра Бога ў маўленні героя гучаць надзвычай часта: “На маю думку, той чалавек шляхетны, які, жывучы на гэтым свеце, слухае адно загады Божыя” [1, с. 201]. Або: “Ідзі ў свет, шукай сабе долі, любі Бога, бліжняга і праўду” [1, с. 283].

Па-чацвёртае, Я. Баршчэўскі стаяў ля вытокаў надзвычай папулярнага сёння жанру фэнтэзі. Шматлікія пастаноўкі ў тэатрах, спектаклі, лялечныя прадстаўленні, фільмы па творы “Шляхціц Завальня” – усё гэта дазваляе кожнаму беларусу адчуць атмасферу мінулага і зразумець, што ён таксама з’яўляецца часткай гэтага невераемага скарбу, які захаваўся праз стагоддзі.

Такім чынам, твор Яна Баршчэўскага “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях” не страціў сваёй актуальнасці і ў XXI стагоддзі. Ён дае не толькі вялізную базу ведаў пра беларускі народ, яго культуру, побыт, менталітэт, унікальнасць айчыннаму чытачу, але і магчымасць даведацца пра ўсё гэта іншым нацыям.

Літаратура

1 Баршчэўскі, Я. Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях / Я. Баршчэўскі, уклад., пер. з польскае мовы і камент. М. Хаўстовіча. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 383 с.

2 Барташэвіч, Ю. Яна Баршчэўскі / Ю. Барташэвіч // Баршчэўскі, Я. Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях / Я. Баршчэўскі, уклад., пер. з польскае мовы і камент. М. Хаўстовіча. – Мінск : Маст. літ., 1990. – С. 336–366.

УДК 821.161.1*Ф.Достоевского:616.89-008.441.44

А. С. Бык

ПРОБЛЕМА САМОУБИЙСТВА В ТВОРЧЕСТВЕ Ф. М. ДОСТОЕВСКОГО

Статья посвящена проблеме самоубийства в творчестве писателя Ф. М. Достоевского. В процессе работы были изучены тексты автора, раскрывающие